

איתן איתן : מעבר לגבול

שנינו פסענו במהירות במעלה הוואדי אף שהעליה היתה תלולה ומתמשכת. מעלינו הפליג הירח בשיוטו הנצחי מערבה וכישף את שעת החצות באורו המלא. „אתה שומע, גדי“, שאלתי דרך־אמירה, „ליל־ירח מלא הוא הדבר הנפלא ביותר שישנו בעולם“.

„בלי ספק“ ענה גדי. „הכל מואר באור־יום ממש“.

„לא בדיוק, אמרתי“, אמרתי, „ודבר יותר בשקט“. אבל אני עצמי דיברתי בקול רגיל.

„למה?“ שאל גדי.

„ביום“, הסברתי, „האור קשה וקשות. מסנוור את העיניים והופך את הכל למשהו מציאותי פיי־כמה משהוא באמת. בצהריים רואים איך הוא מכניע כל דבר שהוא שפוף עליו. ראית פעם איך שתילים צעירים שטוחים מעולפים על האדמה? לזה בדיוק אני מתכוון. את השתילים רואה כל אחד אבל אני מרגיש תמיד שגם האדמה עצמה מעולפת וכל מה שעליה נושם בקושי. כאילו מפסיק לחיות“.

לפנינו ניצב סלע ענקי שנפל לדרך והסתיר את המשכה. השתתקתי אבל שבת־י לדבר לאחר שעקפנו אותו וראינו את כברת־הדרך שלפנינו. „האור של עכשיו הוא אור של דמדומי זריחה, אבל בריפוף הרבה יותר גבוה. רק בשבילי היה כדאי לבוא הנה. הסתכל במטעים. הם נהדרים לא רק מפני שיש להם המון מים ואדמה טובה אלא מפני שבשעה זו הם חיים ונושמים. אפילו האבנים הדוממות האלו, הדרך שאנו הולכים עליה והנחל שזורם למטה, נראים לי חיים“.

מלמטה זרמו המים בלחש קצוב ושקט. העצים צמחו אל השמיים כיונקים מהם כוחות נעלמים. האבנים שתקו אבל מעבר לשתיקתן חיו בממשות מופלאה עד מאד האגדות והסיפורים של הארץ ואנשיה.

המשכתי לדבר בשקט ואמרתי לגדי שפל צעד עושה אותנו לבעליה של האדמה הנדרכת אף אם העולם כולו נתנה לבני עם אחר. וכן אמרתי שהשקט הנפלא השרוי מסביב מאשר זאת כשם שהוא מאשר שבהעזתנו קיבלנו עוד דברים רבים ונפלאים בממשותם כחיים עצמם.

„אפשר“, אמר לי גדי, „לומר בפשטות שזהו מקום יפה או נהדר“.

אף כי נראה היה מגושם ומחוספס כלשהו היה לו חוש עמוק ליופי. „אתה זוכר שהתווכחנו על היופי לפני היציאה?“

„כן“. אישרתי וחשבתי שלעולם לא אשכח את הוויכוח הזה, או, נכון יותר, את שעות הציפיה המתוחות שבהן נערך על־מנת להפיג את המתחיות.

• כל ההתרחשויות המסופרות בסיפור זה לקוחות מן הדמיון בלבד.

„אמרת שיופי לא הוגדר מעולם וגם לא יוגדר. זה ברור. יופי צריך לראות, ואפשר לראות, בכל דבר ואפילו במטעים הערביים האלה... ואתה יודע?" הוסיף לאחר שתיקתמה. „ידעתי שנראה הרבה יופי בטיוול הזה אבל לא תיארתי לעצמי שכל-כך מוקדם, באמצע הדרך ובליילה“.

אני רצייתי לומר לו שלא סוף הדרך הוא היפה והטוב אלא הדרך עצמה. שאסור לאדם ללכת לקראת משהו שנראה לו רצוי אם אינו נהנה בדרך המובילה אליו. ועוד רצייתי לומר לו ששעות הלילה הן שעותינו הנפלאות ביותר. שהן שעות המנוחה, שעות סיכום הימים שחלפו ותיכנון הימים שיבואו. שהן שעותיו של הירח המלא וכוכבי התקוות. שהן שעות האהבה והמים הלוחשים. ויותר מכל רצייתי לומר לו ששעות הלילה הן שעות החופש שבו כל אדם, באשר הוא אדם, נותר עם עצמו, אמיתותיו ויפיו, או עם אהבתו.

לא אמרתי לו כל זאת. חשתי רחוק מאד ממנו על אף שהלכנו יחד בדרך העלולה להיות דרכנו האחרונה והסכמנו בכל הנוגע לדרכנו זאת.

„מה השבת?" שאלתי, והתחלתי להסביר את דעתי על המטעים הערביים, „שמטעים ערביים אינם יפים? אתה יודע, כשאני רואה את המטעים שלנו מכסים בשורות ישרות ומזוותות את המישורים שנועדו לתבואה או ירקות גדמה לי שאינם במקומם, אף כי נוח לי מאד לעבדם במכונות ולהשקותם בהמטרה. לפעמים מזדמן לי לעבור בכפר ערבי ולראות, כמו כאן, את מטעיו הגולשים במדרונות הוואדיות כשכל עץ נטוע וצומח ממקומו הטבעי ביותר. ואז — בייחוד אם הכפר נטוש והגפנים נחנקות בעשב, התאנים מיובשות והזיתים מנוונים — אני מרגיש שחטאנו לארץ הזאת ונדמה לי שכל מה שנעשה ודובר על כיבוש חולות והחייאת שממה נעשה באופן חיצוני, על-ידי הון זר ומניעים זרים לארץ ולטבעה, ואינו שווה מטע גלילי אחד שנחרב למרות שהוא נטוע ומושרש בארץ הרבה-הרבה שנים“.

„אל תשתגע“, אמר גדי בנחת. „אולי המטעים הערביים יפים. אולי הם מושרשים הרבה מאות שנים בארץ ומהווים חלק טבעי מנופה, אבל אין הם ניתנים לעיבוד נוח ואינם נותנים יבול. גדמה לי שאינני צריך לספר לך לאיזו רמת-חיים מגיעים בעליהם, שגם הם מושרשים הרבה שנים בארץ“.

„כמובן“, הסכמתי. העובדות היו עובדות ממשיות והיה צריך רק להסביר מה שעומד מאחריהן. „הפלה ערבי אוכל לחם ובצל ואוסף במשך שנים כסף לקנות אשה. אין לו רמת-חיים“, כאן הפך קולי לועג. „אין לו מכוניות. אין לו חולצות צבעוניות ומכנסיים הדוקות לגוף. אין לו בניינים. הוא אינו מוציא כסף על נשים, מחוץ לאשה שהוא קונה. אין לו רחובות כמו דיזנגוף בתל-אביב והרצל בחיפה להסתובב בהם. אין לו...“

„אבל“, מחה גדי, „אין פה שאלה של רמת-חיים חמרית שמאפשרת חיים נוחים ומלכודים יפים, נשים ואורח-חיים עירוני. זוהי שאלה של רמה תרבותית. הפלחים האלה חיים כמעט כמו האדם הקדמון. בלי ראדיו, בלי לדעת לקרוא, בלי...“

„אתה שוב צודק“, הפסקתי. אף שהתכוונתי לדבר באירוניה, לעז דברי, סתם

מלים. קטע העליה היה תלול במיוחד ודיברתי מלה לצעד כדי לשמור על קצב-נשימה תקין ולגמור עם זאת את שהיה בפי לומר. „הם אינם יודעים לקרוא“, פתחתי. „אנחנו כן יודעים וקוראים רומנים זעירים ובלשים“ או, אם אנו תרבותיים ומפותחים יותר, עתונות פוליטית צרת־אופק. אין להם ראדיו והם באמת חיים כמו האדם הקדמון, משום שאינם יכולים לשמוע צריחות של איזה זמר אמריקאי או פזמונים טפשיים ודביקים כמסטיק של אחד פוזמונאי משלנו. או לשמוע איך מדברים הגדולים על שלום כשהם מכוונים את עיקר מאמציהם לאגור פצצות גרעיניות ולפתח טילים בין־יבשתיים...

„חשוב רגע לאן הדברים עלולים להגיע. נקה, למשל, את אמריקה, ארץ שרמתה נחשבת גבוהה, אם לא הגבוהה ביותר, ונסתכל באדם הבודד שבה. נמצא אותו רץ בלי הרף כדי להשיג את מה שהחברה, הרוב והכלל, אומרים שהוא טוב והגון. דברים שהוחלט כי הודות להם הריהו מפותח, תרבותי, ראוי להיקרא, בן המאה העשרים“. נמצא את האדם הזה ברגעיו הפנויים, האישיים, יושב מול מכשיר טלביזיה שמשדר ומראה אהבה במשולשים, הצגות־פשע סטיריאוטיפיות ועוד בליל־מתח חיצוניים כיוצא באלה...

„הפלחים חסרים אמנם את רמת־החיים הגבוהה שמאפשרת את התענוגות התרבותיים של המאה העשרים. אבל היית צריך לגשת פעם בלילה לחלון בבית ערבי שאינו אלא, חושה של חימר שרוף עם קש ולבקש מים. אני ביקשתי. הם התעוררו משנתם, קמו ממזרניה־הקש השטוחים על הארץ הזמינו להיכנס. הכינו, אינני יודע מאיין, קערות צ'יפס, סלטים, ביצים וגבינות. נתנו קפה נפלא לקינוח ואחר־כך ביקשו שנישאר ללון. הייתי עם עוד שלושה. והרי ביקשנו לגימת מים בלבד.“

„אתה יודע מה היו אומרים לך אילו דפקת על דלתו של אחד הבתים שלנו, בית מתורבת, בשתיים־עשרה בלילה, ומבקש מים? „חמור“ היו צועקים ונוהמים בינם לבין עצמם, צברה חוצפן. ולא היו נרדמים כל הלילה משום שהחוצפה הנוראית הזאת הגיעה לפתח ביתם. אפשר גם, כמובן, שהיו שותקים ומטיחים את הדלת בפרצופך. ובמקרה הטוב ביותר היו מפטירים, בחצר יש ברוז ליד פחיה־הובל. בקיבוץ היו מנידים כתף, כל אחד יודע שיש ברוז על־יד חדרה־האוכל. ואפילו במושבה, אם היית מצליח לעבור את הכלב השומר, היית מתבשר שיש המון מים בים, בנחל, בבאר, או בברז שעל־יד המחלבה. ואנחנו אומרים, נו, טוב, הערבים הם מכניסי־אורחים. אבל אין זו רק שאלה של הכנסת־אורחים. זהו ענין עקרוני יותר, שמונח ביסודה של כל תרבות. זהו גילוי האחוה שבין אדם לאדם תוך כדי —“

צל חושה שרביץ על הדרך גרם לי שאפסוק בדיבורי. זוהי היבריה, חשבתי ואמרתי: „הגענו להיבריה. בוא נלך בצד הדרך“.

„לא כדאי להסתכן“, אמר גדי. „נעקוף את הכפר“.

היה זה ויכוח ישן בינינו.

מזמן שהייתי קטן, והארץ נלחמה לחירותה, נחרת בי זכרו של אחד הקרבות. דהיי, ששירת אז בגדוד קומנדו, סיפר לי את סיפור הקרב הזה כשבא הביתה באחת מחופשותיו.

היה זה סיפורה של פלוגתו, פלוגת גיפים פתוחים חמושי מקלעים, שפרצה לרחובות לוד בניגוד לכל כללי הלחימה, הפתיעתה בכך, טיאטאה את העיר באש מקלעים וכבשתה. מאז ידעתי שכדי להצליח יש להעז. לא התחשבתי בסיכון משום שהאמנתי, ככל הפטליסטים המזרחיים, שגורלו של אדם נקבע לפני זמן רב. אבל לא הייתי מסוגל להסביר זאת לגדי. לא הייתי יכול לומר לו שאני מאמין שאלוהי או גורלי שומרים עלי. לא הייתי מסוגל להסביר לו שאחיה אם יש לי אמת לחיות למענה, ושאם יש אמת במעשים שאני עושה הרי אחיה לשם אותה אמת גם אם יהיו המעשים מסוכנים מאד.

תחת כל זאת הסברתי לו, עוד לפני צאתנו, שפשוט לא ישימו לב אלינו אם נלך בצהרי היום בדרכים הסלולות או ברחובות הכפרים.

הוא אמר, ואני ידעתי שדבריו כנים מאד, שאיננו מיוחד, אלא שאינו רוצה להסתכן שלא לצורך. ידעתי שגם עכשיו אינו מתירא לעבור ברחוב הראשי של היבריה, אלא שהוא רואה בכך סיכון מיותר, וניסיתי להסביר לו שהסיכון הכרחי הפעם. „אתה זוכר“, שאלתי, „כמה זמן לקח לנו לעקוף את פרידיס. ואז היתה לנו מפה וידענו איפה הדרך ואיך לחזור אליה. היבריה כבר איננה במפה שלנו. ואת הדרך נצטרך לחפש לפי חוש, וזה ידרוש לפחות שעה, וכך בשתיים-וחצי נהיה רק מאחורי היבריה וממנה לשיבע יש שעתיים הליכה“.

לא היתה לנו מפה של האיזור, שהיה מרוחק כשלושים ק"מ מגבולנו. את ידיעותינו עליו שאבנו מספרים שסיפרו שמהיבריה לשיבע יש כשעתיים הליכה.

„וכך הרי בארבע-וחצי“, המשכתי, „נהיה רק לפני שיבע. ואז יש כבר אוריום, והפלחים יוצאים לשדות. ואנחנו צריכים להיות אז מאחוריה אם לא באמצע הדרך לפיסגה. לא נוכל להספיק אם נתחיל לעקוף עכשיו“.

שיבע היה שם הכפר האחרון בדרכנו לפסגת החרמון. ממנו ואליה היו למעלה מחמש שעות הליכה שתיכננו לעשות ביום. מאחורינו היו 30 קילומטר, שעברנו בשש שעות הליכה מהירה, והיינו יכולים להיות אחרי היבריה (עם עיקוף) לולא טעינו בדרך בשל כביש חדש שלא סומן במפתנו.

גדי שיכנע שהפעם הסיכון הכרחי. „באמת אין ברירה“, אמר, ולאחר הרהור הוסיף: „אם נתגלה, נוכל תמיד לחמוק לואדי ולעקוף“.

את החושה הראשונה עברנו בשקט. סוליות הקרפ של נעלי-הצניחה שלנו הבליעז את רעש הצעדים. הכל נראה פשוט וקל כבשעה שצמח הרעיון. גם אז היה שקט מאד וירח מלא האיר את השעות הראשונות של הלילה. פסגת החרמון צמחה אליו בהירה ומושלגת דומה היה שהיא קרובה מאד. יוסי אמר: „רואים את החרמון נפלא“.

יוסי התנדב אתי לאותה יחידה. היינו יחד בקורסים, באימונים, בחופשות, עבדנו

אותה אדמה (הוא במשקו ואני במשקי). אבל ידעתי שאם אומר שאני רוצה ללכת לחרמון — יצחק לי.

„צריך ללכת לשם פעם“, אמרתי, והוא באמת צחק. „אתה משוגע או מה?“ שאל. „יש המון מוצבים לאורך הגבול. בקלות יתפסו אותך, או שיהרגו אותך.“ ובנימה פילוסופית הוסיף: „בשביל מה למות? בשביל לטפס ארבעים קילומטר עד לחרמון?“

רציתי להגיד לו שהחרמון קרוב מאד. שבליילה לא מתגלים ולא נתפסים אפילו כשעוברים ליד מוצב. שהחרמון הוא שלנו כמו האדמה שאנו הולכים עליה ועובדים אותה, וכדי להגיע אליו צריך רק לקום וללכת. אבל גדי דיבר לפני. „בכל־זאת כדאי ללכת“, אמר, וכאילו ניחש את שרציתי לומר: „זה לא כל־כך מסוכן. זה הרבה יותר פשוט ממה שאתה חושב, ויכול להיות טיול נפלא.“

אחר־כך, כשתיכננו שנינו, גדי ואני, את הדרך, היא נראתה מסובכת כמעט כמו שיוסי הבין אותה. אבל עכשיו, עמוק בשטח ובאמצע הדרך, שוב נראתה קלה ופשוטה כמו בשעה שאמרתי „בוא ונלך“.

„כולם ישנים“, אמרתי לגדי. „אין נפש ערה“. אפילו אני עצמי הייתי מנומנם. ראיתי אור בצד הימני של הדרך. „אור“, חשבתי. „מניין אור?“ עצמתי את עיני, וכשפקחתי נעלם האור. „אני קצת מטושטש“, חשבתי. „כמו בחלום או בהזיה רחוקה“..

„למעשה אין שם אור, לא יכול להיות שם אור“. אבל אז ראיתי את האור שנית ובבירור ושמעתי את גדי שואל: „אתה רואה?“ הבינותי שהאור ממשי מאד. „כן, מזמן“, עניתי. „מה זה יכול להיות?“ שאל גדי עניינית. „לא יודע“ עניתי. רציתי להמשיך לעבור את האור מהר. „מישהו ער?“ העלה גדי אפשרות.

„לא חושב. בכפרים ערביים...“ האור כבה ונדלק שנית, „נשארתי מנורת־נפט דלוקה כל הלילה גם כשישנים“ הוספתי. אף כי ידעתי שהפעם הענין הוא אחר. „אז למה האור כאן כבה ונדלק?“ מחה גדי.

„אינני יודע, וזה מה שמדאיג“. אבל לא רציתי לדאוג.

תמיד פחדתי מאי־הידעיה. יכולתי לקפוץ לים סוער מראש התורן של אניה, לשכב בין פסיר־רכבת ולהניח לה לעבור מעלי, לעמוד ללא מחסה ובראש גלוי במקום קרוב לתעלות שחפרתי בעזרת חמרי־נפץ ולא לחוש מאומה פרט ליובש העובדות וקרירותן המעשית. אבל כשלא ידעתי משהו, והיה זה טפשי כשאלה בבית־ספר, הייתי מתרגש. כשישבתי עם גדי, לפני צאתנו, בייחוד בשעה שקמנו ללכת, שטפה אותי אימה מפני הנעלם: הארץ האחרת, האנשים האחרים, ה„אני“ שלי האחר, כולם היו בלתי־יודעים וזרים.

אבל עכשיו היה אור כבה ונדלק מימין לדרך והוא היה ידוע כמעיל־הרוח שלבשתי. על מה שהיה מאחרי האור לא רציתי לחשוב שכן המחשבה עליו היתה מסתכמת

באידיעה שהיתה מפריעה לי להלך בשלווה שהילכנו בה מול האור ושהיתה נחוצה מאד בלב הכפר.

לגדי לא היה איכפת לחשוב על מה שעומד מאחורי האור. „זה בטח שומר“, אמר. „לא שומר-הכפר. בלב הארץ לא יעמידו שומר לכפר. זה בטח שומר מקשאות או גני-פרי“.

הדרך הוצרה, משני צדדיה היו גדרות-אבנים שתחמו את גני הפרי. אלה טיפסו ברכס כמניפה ענקית והכפר טבל בהם כעומד לטבוע בירקותם האפולולית. מים שפרצו מתעלת-השקאה וזרמו לאט בצד הימני של הדרך העלו בי את ההשערה שהאור שייך לפועל משקה. הלכנו שקטים מאד ובטוחים שיהיה בסדר, מצד ימין של הדרך עם המים והצל שהטילו צמרות העצים וגדרות האבנים. „רק האור הזה מפריע“, קבל גדי בחוסר סבלנות.

האור ניצנץ כעין רעה והפריע לא רק לנו אלא גם למרחבים הפתוחים של השמיים ולאורו האופף של הירח. עכשיו כבה לגמרי והסתכלנו במאומץ נכחנו, תרים אחר האדם שמאחריו. „הנה...“ אמר גדי, אבל אני הפסקתיו בלחישה: „ראיתי“. שמענו קול צעדים וקפאנו על מקומנו. „הוא מתנועע“, לחש גדי, ואני המשכתי: „זה בטח אותו אדם. עבר מימין לשמאל ועכשיו שוב הדליק את הפנס“. עשרים מטר לפנינו ומשמאל לדרך נע אור בגן. הוא ואנחנו שנינו והדרך עם גדרות האבנים לצדדיה והמעלה הטבעי שלה לפנינו. הלכנו לפנינו. „אם יצא לדרך“, אמרתי, „נחמוק ימינה עד שיעבור“. חשבתי אמנם שאם האור שייך לפועל משקה נוכל לעבור בלי שיתעניין בנו, אבל ידעתי שאם האור שייך לשומר הרי שלא יסתפק ב„מרחבה“ שנפטיר לעברו בחמימות וב„נחנא אילא שיבע“ [אנחנו לשיבע], משום שפכל השומרים שלילם מתמשך יזמין לקפה, יכבד בסיגריה וירצה לדבר, לדבר המון. ידעתי שכאשר יפטיר בלב שקט ובטח את המשפט הראשון שלו ולא נבין מאומה נעמוד במצב בלתי-ינעמים קצת ואני רציתי להשתמש ממנו, לעקוף אותו כמו שתמיד עקפתי דברים בלתי-ינעמים שלא אהבתי, כמו שתמיד השתמטתי מהם. נשמעו קולות שיעול וריקה אבל כממרחק רב מאד ועדיין חשבנו שנספיק לעבור — אבל אז סינוור אותנו אור הפנס.

„רד“, לחשתי, נצמד לגדר האבנים. „קפוף ימינה“, הוספתי כשהופנה האור מעט הצדה. גדי לא היה בצבא מעולם. אף שטיליו רבים היו פירכמה מכל המסעות שעשיתי אני, אף שהכיר את השדות והדרכים עד שחי אותם ממש, עדיין לא ידע את אמנות החמיקה וההסתתרות. לכן עשה בדיוק כמו שאמרתי. קפצתי אחריו, וכשנצמדתי אל צדה השני של הגדר ראיתי את הערבי ניגש למקום ששכבתי בו קודם. גדי התרחק בזחילה מהירה ושקטה לקצה הגן ואני הפטתי בערבי. בידו היה פנס בלבד. לא היה לו נבוט או מעדר ולא יכולתי להחליט אם הוא שומר או פועל. גם את גילו אי-אפשר היה להגדיר. רק תמיהה הצטיירה בפניו ככפני איש נייעור מחלום. „מה ראיתי“, חישבתי חשבונו. „מה שמעתי“, קראתי לפי תווי-פניו. „הרי הכל כאן שקט כליכך“, אמרה תמיהתו. „אי-אפשר שאני חולם. מה מתרחש כאן ?

מה? חדלתי להסתכל בו וזחלתי אחרי גדי. „אקדח עם משתיק־קול“, חשבתי, „היה פותר את הבעיה ומפנה לנו את הדרך“. אבל ידעתי שלא הייתי לוחץ על ההדק כדי לפנות ערבי מדרכי, אפילו היה הדבר מהיר ושקט עד שלא היה מרגיש בכך ואני הייתי שוכח.

גדי חיכה לי בקצה הגן. התחלנו לחזור לדרך הראשית מן הגן העליון אלא שאני נשמעה צעקה. הצעקה פשטה באוויר — בלתי־מובנת, היסטרית, מעוררת־עדי־זוועה.

אנשים נאנחו בשנתם. פרות געו וכלבים נבחו. אחר שוב היה השקט ובתוכו נשנתה הצעקה וחזרה ונשנתה. קולנית יותר. תובענית יותר.

קיללתי את עצמי על שאין ידיעתי בערבית מספיקה להבנתה. גדי גם הוא קילל את נפשו והצעקה נשארה בלתי־ידועה ולא מובנת. לא יכולנו להבין מדוע זעק הערבי בכלל ולמה כל־כך מאוחר. לא ידענו אם העיר את הכפר בגללנו ואם עקצו נחש והוא זועק לעזרה, אבל ידענו שעכשיו, בשעה שהכל ערים ואין איש יודע על מה ולמה, חייבים אנחנו לעקוף.

התרחקנו מערבה באותו קרגובה שהיינו בו. כיון שהתרחקנו מן הכפר, התחלנו לטפס צפונה. הרכס היה תלול במיוחד, זרוע סלעים ענקיים ורצוע שביילי־עזים, שביילים צרים כמו רצף של נקודות בלבד. „איזה רועה יטפס כאן?“ תמה גדי. „איזה עזים הולכות כאן בכלל?“

כשעמדנו אחרי שעה של טיפוס ושאפנו את האוויר הקריר נשתפל הרכס אל הוואדי, תלול מאד. היבירה כבר לא נראתה, אבל מטעיה ושדותיה היו זרועים בוואדי שבתחתית הרכס. מעלינו נמשכה העליה. „צפונה־מזרחה מכאן“, אמרתי, „מטפסים הרכסים לפסגה ושם גם הדרך לשיבע. בוא נמשיך“.

„חכה רגע“, ביקש גדי. „אתה רואה?“ הוא עמד והסתכל בוואדי.

„מה? שאלתי.“

„אור“, ענה.

„אתה חולם או מה? חקרתי ברוח טובה. אף כי הסתכלתי בוואדי לא ראיתי דבר. איזה אור יכול להיות, ואיפה?“

„ישר למטה“. קולו של גדי היה עמוק וכבד והמלים נשמעו כמו מובנות־מאליהן. „הנה. עכשיו יצא מאחרי סלע. לא. לא שם. הסתכל למקום שעלינו ממנו. רואה?“

„כן“, אמרתי. האור טיפס בדיוק במקום שבו טיפסנו אנו. „אם הוא מחפש, אז למה האור?“ לא הבינותי איך יכול אדם לחפש ולהודיע על חיפושיו למי שאותו הוא מחפש.

„הוא פחדן“, פסק גדי. „כמו כל הערבים“.

חשבתי שאם ירצה מישהו ליצור רגע של פחד יוכל להשתמש ברגע הזה, אבל אנו לא פחדנו. רחשנו בוז עמוק לערבי שמפחד לחפש בלי אור. הוא היה רחוק והרכס ענקי. היינו חזקים וחשבנו שאנו יודעים ורואים הכל.

„אתה רואה?“ זאת שאלנו שנינו יחד.

למטה בוואדי נדלקו אורות. תחילה שנים, אחר ארבעה, ולבסוף מנינו תשעה אורות. אחר־כך נשמעו נביחות כלבים וצעקות רחוקות. חייכתי והבטתי בגדי. גם הוא חייך. הפכנו גב לאורות והמשכנו בדרכנו קדימה.

*

השעה היתה שעת בוקר מוקדמת כשעצרנו ועשינו את חשבוננו. „לולא הערבי היינו עוקפים עכשיו את שיבע“.

„או עוברים ברחובה הראשי“.

מלפנינו טיפסו הרכסים לפסגה בתוהו קדמוני. את הדרך מהיבירה לשיבע לא מצאנו וידענו שפרט לשביל היוצא משיבע אין שבילים לפסגה. „והשמש הזורחת היתה מוצאת אותנו קרובים למדי לפסגה“.

„אם נמשיך לפי כיוון, לא נגיע לפסגה“.

ידענו שהפסגה נמצאת צפונית־מזרחית מאתנו, אבל ידענו שאם גם נעלה עליה לא נדע זאת, משום שמאחריה יהיו רכסים ופסגות נוספות.

„מחרתיים אני צריך להיות ביחידה“.

הדרך היתה מתוכננת „על בטוח“ ביום היינו צריכים להיות בפסגה, בלילה שאחריו לחתוך לגבולנו וביום מחרתיים לשוב למקומותינו הרגילים. לא נותר לנו אפילו רגע פנוי אחד לטעות בדרך, לעקוף מכשולים בלתי־צפויים, להיתקלות כגון זו שקרתה לנו. לפי התיכנון אמרנו ללכת ולחזור בלילה, יום ולילה בלי מנוחה, פרט לארוחות.

„אז נחזור“.

„כן. אבל בחופשה הבאה נלך עוד פעם“.

„זה לא ייצא. הלילות אז קצרים. בעונה הבאה“.

„הגבול נמצא דרומה־מערבה מכאן. מערבה מכאן נמצא החצבאני. נסתתר בו ביום“.

„אם לא נגיע אליו, נסתתר במקום שתעלה עלינו השמש“.

התחלנו לרדת מערבה. לא היה שביל. גם לא קו רכס ולא ואדי. היה הפיוון לבדו. ירדנו בפרצי ריצה במורדות התלולים ובקפיצות מסלע אל סלע. הארץ רצה מתחתינו וכוכבי־הצפון הבטיח מימין ומלמעלה שהפיוון בסדר. יכולים היינו לחשוב שאנו עוברים שטחים בתוליים שרגל אדם לא דרכה בהם, אבל הטבק שנשתל בכל מירווח אדמה שבין הסלעים, החטים והשעורים שצמחו במורדות הגיאיות הקטנים, העידו שאנשים חיים בשטחים האלה, שזיעתם מנספת עליהם ושרשיהם שלוחים בהם עמוק מאד.

הדרך היתה עכשיו סתמית, ללא מטרה, ובתוך כך הפכה נפלאה ככל הדברים הנפלאים שבאים „כך־סתם“ ללא סיבה נראית ומובנת.

„כאן לבדי, בין האבנים“, חשבת, „באין יודע ובאין רואה, אוכל לחכות כל היום לחושך שבליילה הבא כדי לחזור ולשפוח שמחפים, לשכב על האדמה ולחוש את חמימותה רכותה טובה והיותה לנשום את האוויר ולשמוע את הרוח שמשחקת

בצמחים. לשתוק עם רחבותם של השטחים, מתוך הבנה עמוקה. לחייך אל השמש שתעלה ולספוג את חומה, לעצום את העיניים כדי לפקחן ולראות הכל בפעם הראשונה. לחוש את הדם זורם, את הלב פועם ואת הגוף נינוח. לשכוח שצריך להגיע לאיזה מקום או למשהו ולחיות כדי לחיות לעצמך באמת הצרופה ביותר שיכולה..."

"היזהר", הפטיק גדי את הרהורי.

היישר נכחי היה מבנה מלבני נמוך מבטון.

"מעין, או באר", אמרתי וקרבתי. "הנה השקתות. הם משקים כאן פרות וצאן וכל מה שיש להם. רוצה לשתות?"

"כן. אבל איפה יוצאים המים?"

"צריך להיות כאן, ברז". מין חתיכת עץ שמוציאים אותה מצינור, והמים יוצאים". התכופתי לחפש. "מלא במימיה..."

געית פרה פתאומית קטעה את דברי. היא עלתה כמו מתחת לפני האדמה והדהה התגלגל בין הרכסים. הודקפתי בישיבה וביקשתי לראות מאיין באה. גדי, שעמה, גילה לפני והושיט יד. מרחק עשרה מטרים מאתנו, בשולית-הצל של צלע ההר, נמתח מאהל בדווי ועדר בהמות רבץ. "כאן הם משקים", חשבתי.

"לולא הבאר", לחש גדי, "היינו עולים על המאהל".

"אתה עוד רוצה לשתות, או שנוזו?" שאלתי.

"נוזו", אמר גדי.

כשעברנו ליד המאהל הוטל צל של דמות למשטח השדה. שמענו חבטת מקל ומשפט צעקני ומבולבל בערבית. גדי שאל: "יו ספיק אינגליש" (לפי תכניתנו, צריכים היינו לענות כאנגלים במקרה שיפנה אלינו מישהו). הפרה געתה בתשובה והמשכנו ללכת לאט, כאילו באדישות, למרות שרצינו לרוץ. כשעברנו את צלע הגבעה נשמעה געיה רכה, כשל רך שנולד, ואנו עברנו לריצה.

"אתה יודע מה היה שם?" שאלתי.

"לא", השיב. "אינני יודע למה..."

"הפרה המליטה", הפסקתיו. "והוא יצא אליה. לכן לא חש בנר".

גדי צחק צחוק גרוני עמוק. "איזה טיפש..." הצחוק חילחל בו והוא חזר ואמר: "איזה טפש הייתי", והוסיף: "איזה מזל!"

"זה בסדר גמור", אמרתי. "רק שלא כדאי לשאול עכשיו אף אחד אם הוא מדבר אנגלית כי בשעה זו הם קמים לעבודה ויחשבו שאנחנו עושים אותו דבר". עמדנו בתחילתו של ואדי ענק.

"הוואדי הזה מוליך לחצבאני", אמר גדי.

"הוא תלול מאד. ראה כמה אבנים יש בו".

"מימין יש דרך".

"זוהי דרך לאחד הכפרים. הם עולים בה לעבד את החלקות הגבוהות ולמאהל שבו נתקלנו".

„נעלה עליה?”

„כן. אבל כדאי לשים לב ולא להיתקל במישהו. פשוט ביזבוז זמן”.

„אתה יודע מה היה פותר את הבעיה?”

„מה?”

„אומגה. אומגה מכאן לחצבני, או לפחות לתחתית הוואדי. שתי דקות של החלקה, ואתה למטה. בלי להיתקל באף אחד”.

„אפשר לעשות משהו טוב יותר. אומגה מהפסגה”.

„אפשר לעשות הרבה דברים טובים שיפתרו הרבה בעיות. צריך רק לרצות”.

צחקנו. „רעיונות פנטסטיים”, אמרנו שנינו יחד. גם הנימה שבקולותינו היתה זהה, צוחקת, משועשעת קמעה. אבל אז זכרתי את שאול. כמונו אהב ללכת בדרכים אלא שקרסוליו היו נוחים מאד לפגיעה. כשסיפר לי עליהם, צחק. „רואה”, הראה לי אותם כאילו לא היו שלו אלא משהו זר ומוזר ומעניין, „כמו של אשה”. שתקתי אז. קרסוליו היו עדינים מקרסוליה של אשה, והוא הוסיף: „אבן אחת קטנטונת כמו זר”, והרים אבן, „מספיקה לגמור אותי לגמרי. אני צריך רק להניח את הרגל קצת לא בסדר או להישען עליה בכל הכובד על משטח לא ישר. ביחוד בירידה, בואדי”.

„אם נמשיך בדרך, נעלה על כפר”.

„אז כדאי לרדת”.

„כן, כשנראה אותו. איזה כפר זה?”

„מה זה חשוב? נדמה לי שרשיית־אל־פוח־אר”.

„אולי נראה אותו מאחרי העיקול הזה”.

„אולי”.

מאחרי העיקול רבץ הכפר. ראינו אותו מלמעלה כעל כף־היד. „כפר גדול, יחסית”, אמר גדי.

„קצת שונה מכפרים אחרים. גגות־רעפים אדומים. רחובות מרוצפים אבנים. בנייני־קומות. אבל מלמטה, אותן חלקות־אדמה מגודרות בחומות־אבנים, אותם שדות. בוא נרד”.

תחתית הוואדי היתה רחבה אבל הירידה היתה תלולה. התחלנו לרדת ועברתי לריצה. בתחתית בלמתי עצמי בקושי. גדי הגיע אחרי.

„מה הריצה הזאת?” שאל. „יש די זמן”.

„אינני יכול לרדת לאט במורד”, הצטדקתי. „זה מכווץ את שרירי הרגליים”.

הלכנו בין החלקות המעובדות. הכפר ישב למעלה ושלח לעולם קריאות של השפמה. בשביל־עזים צר, מתחבר לשביל שהלכנו בו, ירד ערבי. לפניו התנהל שור עמוס מחרשת־עץ.

„רואה?” לחשתי לגדי.

„כן”.

חיכתי. גם הוא חיך. כשחלפנו ליד הערבי הפטרתי „מרחבה”. הוא נתן מבט בוהה

בנו, בשורי, ושוב בנו, אמר "מרחבה" מגומגם, וחור ונתן מבט בוהה בשורו. הלכנו אתו כחמישים צעד עד שפנה שמאלה. "מזל שלא שאל כלום", אמר גדי. "אם קם כל־כך מוקדם לעבוד, אז שום דבר לא מעניין אותו חוץ מהעבודה", הסברתי.

הוואדי שהלכנו בו נשפך לוואדי אחר שהוביל לדרום־מערב. "זה בטח יובל של החצבאני", אמרתי.

בתחתית הוואדי היתה דרך רחבה ולצדיה כרמי זיתים. האדמה שבין הזיתים היתה מעובדת והשטח בכללו היה מסודר יותר. הגבעות התרוממו לגובה גמוך יותר. מקושטות וגליות. החשנו צעד. ניסינו להתחרות בשמש העולה ולהגיע לחצבאני לפנייה. מדורה שבערה בין הזיתים הפריעה לנו. "נצטרך להסתתר כאן", אמר גדי.

המדרון שמשמאלנו היה גבוה ותלול מאד. בראשו שכן כפר. המדרון הימני היה מדרונה של גבעה נמוכה. הוא היה קצוב, מכוסה שיחים נמוכים, ומבוותר שביילי־מרעה. טיפסנו בו ונעצרנו כמאה מטרים לפני שיאו. "לא כדאי לעבור את קו־הרכס", אמרתי. "ראשית, נתגלה כשנעבור אותו, ושנית, לא נראה מה הולך בוואדי".

מן המקום שבו נמצאנו ראינו בבידור את הוואדי, הכפר והדרך, ולא היו יכולים להפתיענו משום כיוון.

"אין כאן עצים להסתתר בהם", אמר גדי, "וחוץ מזה הכל מלא גללים. הם עולים לכאן עם עדריהם".

הוא רצה להמשיך ללכת. לראות מה נמצא מאחרי קו־הרכס, ואולי גם להמשיך לחצבאני בדרך הרכסים ולא בוואדי הנוח.

"אז מה אתה רוצה?" שאלתי, על אף שידעתי.

הוא שתק. כשחשב שנית ידע שמחוץ למשיכה אל הנוף החדש שמעבר לקו־הרכס ולמרחבים האחריים, אין סיבה הגיונית לעבור. מצאני שיח גדול, נכנסנו מתחתיו והורדנו את תרמילי־הגב.

"מחשיך רק בשבע, ועכשיו שש. יש לנו שלושה־עשרה שעות להישאר כאן".

גדי חלץ את נעליו. "לא איכפת לי", אמר. "עכשיו אישן. מסור ד"ש לרועה הראשון שיעלה עלינו".

הסתכלתי בו. הוא שכב גדול וחזק. גדלנו באותו מקום ולמדנו יחד בבית־ספר עממי. אחר־כך עבר לעיר ללמוד מקצוע. היה שם לבדו ונקלע לתנועת־נוער. הלימודים שיעממו אותו, "אבל אינני יכול להפסיק", אמר ליוסי ולי, "אחרי שהורי עושים כל־כך הרבה בשביל שאלמד". התנועה הפכה להיות לו הכל. עם זאת היה נוהר ואומר: "אינני בטוח שאשאר בקיבוץ, אבל אני בטוח שאֶלך". היה פשוט מאד ולא רצה הרבה. אפילו לא חברה. "אתה יודע?" אמר לי כשהיינו קטנים ותפסנו את יחסי האהבה במסגרת הנישואים הצרה בלבד, "אני חושב שלא אתחתן

לעולם”.

המקצוע שלמד דרש חמש שנות לימוד ובשנה החמישית נשאר לבדו בעיר. הגרעין שלו התגייס ויוסי ואני התנדבנו ליחידה מיוחדת. „בוא אתנו”, אמרנו לו. „עוזב את הלימודים הטפשיים האלה ואת הגרעין”. הוא נשאר לבדו, קשה-ביטוי וגמלוני. „מה שהתחלת”, אמר, „אתה צריך לגמור. לגמור עד הסוף”.

„והגרעין?” שאלנו.

„אצטרף אליו בעוד שנה”.

כל השנה למד ושנא את לימודיו. הוא לא נוצר למקצוע מוגדר ומחזור. נוצר לחופש. לחופש בכל. מצא פורקן בטיולים. בשבתות נטל את מצלמתו ויצא, לפעמים עם חבר אך על הרוב לבדו, לטייל. טייל המון. עכשיו היה לו חופש מלימודים ולי היה חופש מן היחידה והוא נרדם על-ידי „קיבוץ”, חשבתי, „הוא המקום האחרון בשבילי. קודם הוא צריך לרצות להיות כמו כולם. להפסיק לטייל. לדבר כמו כולם ולצחוק מן השטיות שלהם. אבל הוא יחזיק מעמד זמן רב”, ידעתי. „הוא פשוט. ולכן גם חזק מאד”.

*

התחלתי לחלוץ את נעלי. כפות הרגליים היו בסדר אבל הברך הימנית כאבה. כשהתחלנו לחזור וקפצתי מאחד הסלעים, התחלקתי ועיקמתי אותה. שכבתי והנחתי את הרגל על ענף נמוך. „אמא אומרת”, זכרתי, „שעלידי ריפזו המחשבה אפשר לרפא כל כאב בגוף ולעשות מה שרוצים”. לא ריכזתי את מחשבתי. להפך, היא ניטשטשה והתפוררה. לאט-לאט התרומם המדרון שרבצתי עליו. לא הרגשתי בכך אבל ראיתי שאני בגובה אחד עם הכפר שבראש המדרון הגבוה שמנגד.

חצרות הבתים היו פתוחות. הנשים עמלו בהן ליד תנורי התבן, וסביבן התרוצצו זאטוטים חשופי-שתי וקרנחיים. הגברים יצאו לשדות. מהם שהניחו יד מלטפת על האשה או על קרחת התינוק, אבל כולם פיהקו עייפים.

אחר-כך ראיתי את החצרות מלמעלה. הן היו לחצר אחת גדולה שהפכה נקודה שחורה קטנה בלבד מעין זו שרואים במפות עם שם לידן. אבל ראיתי עוד הרבה נקודות כמות. ראיתי את כל הארץ והיפשתי את קרנהגבול. לא מצאתי אותה. אבני-הסיד שממנו היה עשוי היו קטנות מדי. „אם רציתם גבול”, צעקתי מתוך רצון טוב, „הייתם צריכים לשים משהו גדול יותר או לחפור תעלה... אתם יודעים?” הוספתי עצה טובה לכל מי שהיה מוכן לשמוע. „בחמרי-נפץ אפשר לעשות מהר מאד ובקלות עצומה העלה עמוקה כהוים בכל אורך רצוי”.

ראיתי שבארצנו עושים דברים גדולים. בונים ישובים, כבישים ובניינים. נוסעים במכוניות ומנהלים עסקים גדולים ומפעלי-ענק. את האנשים לא ראיתי אבל אי-כה זכרתי שהם שבעי רצון ומאושרים. שטוב להם בבגדיהם הנקיים והיפים, שיש להם המון זמן להסתובב ברחובות, לטייל לחוץ-לארץ כדי להתפתח ולהרחיב את האפקים, או סתם ללמוד. שמעתי כמו ממרחק עצום איך הם מדברים על מלחמה.

על מטוסים, על נהמת טנקים ועל עצמם בשעה שלבשו ת'אקי והלכו להיות גיבורים.

הם באמת היו גיבורים, חזקים ועצמאיים כמו שחשבו, הם פשוט עשו טובה כשלקחו קצת כסף מן היהודים הטובים בחוץ-לארץ שמצפונם ציזה אותם לתת להם את הכסף הטוב הזה.

פה ושם, מובדלים מכולם, בקצוות, בחלקים השוממים של הארץ, היו אנשים בח'אקי ובכחול מלוכלך שפיתחו את האדמה ועבדוה. שהתהלכו יחפים ובסנדלים.

בקול רם אמרו כולם שהאנשים בח'אקי ובכחול המלוכלך הם חלוצים וטובים, ושעליהם הארץ עומדת. אבל בשקט, בבתים, בינם לבין עצמם, אמרו הכל שללובשי הח'אקי והכחול „אין מה לעשות בחיים“. ש„אין להם ברירה“. לילדים אמרו ללמוד ולהתפתח, להשיג „עמדה“ בחיים, להיות ל„מישהו“ ול„משהו“.

הייתי מלא התפעלות מן החינוך הנפלא, האפקים הרחבים, הפיתוח העצום, משיבועות-הרצון של האנשים, מגבורתם ומהתפתחותן של הדור הצעיר. לכן נדהמתי מאד כאשר נעלם הכל.

תחילה פסק זרום הכסף מבחוץ. חלק מהאנשים הלכו להביאו ונשארו בחוץ. לנשארים לא היה דלק למכוניות ולהפעלת בתי-החרושת. לא היו חטים לאפות לחם. לא היה בשר לאכלו. היו בניינים נפלאים אבל הם עזבו אותם, נעו ברגליהם בכבישים לכיוון שבו נמצאו אלה „שלא היה להם מה לעשות בחיים“. הם לא הגיעו אליהם משום שנעלמו בדרך. מן הגובה העצום שבו הייתי לא ראיתי איך ולאן נעלמו.

לא ראיתי דבר משום שלא נותר דבר לראותו. היה רק הכחול הבהיר והפושט של השמיים שבו ריחפתי. אבל ידעתי שגם הוא רק אשלית שבירתן של קרני-השמש. חשתי בחומן של הקרניים האלו ולא היה איכפת לי שהכחול הוא אשליה ושהקרניים תחדלנה פעם לחמם. טוב היה לי למעלה. ריחפתי שם לבדי הייתי מאושר. פתאום קיבלתי מכה איומה שפשטה לכל אורך הגוף. מהמדרון שעליו שכבתי התרוממתי מזמן, אלא שרק עכשיו חשתי בכך וצנחתי לכיוונו מהגובה העצום שבו הייתי. הארץ נדמתה לכתם שחור וסתמי שהתקרב אלי במהירות ואני פחדתי לפגוע בו ברגלי היחפות. קרבתי למטה. לגבול, שהיה פתאום יציב ומוגדר. לבני-האדם שמתחו אותו וחיו את חייהם המאושרים. „אסור היה לחלוץ את הנעליים“, אמרתי לעצמי. נעלי-הצניחה הטובות שלי היו מונחות בצל השיח שבמדרון ועכשיו צנחתי אפוא בלעדיהן. „תמיד צריך להיות נעול ומוגן. אסור להיות פתוח ויחף“. פחדתי שרגלי היחפות תישברנה ממפת הארץ האדישה, אבל כשירדתי יותר, נרגעתי. מתחת לי השתרע הים, רגוע ושקט, צלול מאוד במימיו המבקשים לקלוט. חתכתי את המים במאונך ושקעתי לקרקעית. היו שם שקט ויופי נפלאים, ומעבר לשתיקה חי הכל בממשות מופלאה ועמוקה מאד. שכבתי על החול. הוא פשט לאינסוף זהוב ורך והיה משובץ צדפים. שיקעתי בו את כף-ידי וחשתי בחול. חפנתי את החול וגיליתי ירך אשה. האשה קמה מהחול לבנה ובוהקת, פשטה זרועותיה לקראתי

וכרעה ברך לפני. „כל־כך הרבה“, כתבה בחול, „כל־כך הרבה זמן חיפיתי לך“. קמתי שזוף ושרירי ואספתיה אלי לאט וחזק. „לעולם לא אעזובך“, כתבה ידי על גבה הערום. חשתי בגופי את רטט האושר שעברה וידעתי, לראשונה, שהיא ערומה לחלוטים. קודם הייתי מסנוור מפייה ולא קלטתי דבר פרט לכך שהיא יפה ושבירה עד־לאימה. חבוקים ירדנו לחול. „תמיד“, רציתי לומר לה, „נישאר בשלווה, בשקט, באמת וביופי שפאן“. אבל קולות צעקה שפשטו מסביב מנעו ממני לומר לה זאת. היא זעה ונלחצה אלי ובעיניה היו הפחד והאימה והבקשה האילמת שאשאר. ליטפתי את גבה ונישקתי לשפתיה, אבל אז החליק משהו על רגלי היחפות והיא נעלמה. גבי כאב וחשתי בקשיות של מדרון ובדקירת קוצים. עיני כאבו, וכשפקחתי ראיתי שהשמש הספיקה לטפס לאמצע השמיים ושצפע מחליק מרגלי לכיוונו של גדי. תפסתיו בראשו, ובטרם אספיק לחשוב אם כדאי להרגו ורקתיו בכל כוחי למטה. שם פתחו הפלחים את האדמה במחרשות־העץ שלהם וצעקו על בהמותיהם. בעקבותיהם פסעו הנשים וטמנו זרעים באדמה. „פולחן“, חשבתי. „פולחן האדמה“.

הכל נראה כחזיון תנ"כי עתיק. אפשר היה לצלם בצבעים ולכתוב מלמטה „האבות חורשים“, או „בכנען העתיקה“.

„ניצחנו אותם במלחמה“, ידעתי, „אבל הם מנצחים אותנו עכשיו, בכל יום ובכל שעה שהם פותחים את האדמה ועובדים לה כעבדים. כאבות־אבותינו“.

חשתי רעב. הוצאתי כיכר־לחם וקלח שום מהתרמיל והתחלתי ללעוס. „כמוני כערבי“, חשבתי. „אותו אוכל. אבל לא תמיד אהיה כזה. כדאי לישון קצת ולשכוח... לשכוח הכל“. עצמתי את עיני אבל לא יכולתי להירדם. השמש היכתה בעיניים העצומות וצעקות החורשים פשטו באוויר, תובעניות ורגזניות. גדי ישן כמת בלי לחוש דבר. הוצאתי מפה וניסיתי לזהות את מקומו המדויק. „מצאתי? שאל גדי.“

נפנית אליו. „נדמה לי שפן“, אמרתי. „חשבתי שישנת“.

„כן. עד עכשיו. מה הם צועקים כל־כך? אי־אפשר לישון“. הוא התישב. „כל־כך קרובים. מאתיים מטר בסך־הכל“.

„אותו סיפור ישן־נושן“, הסברתי. „אדם משעבד את הבהמה בדיוק כמו שאדם אחר משעבד אותו“.

„איזה כפר זה? גדי הצביע על הכפר שבמדרון מנגד.“

„חריבה“, אמרתי והושטתי לו את המפה. „כאן המדרון שלנו“, סימנתי בגבעול עשב, „וכאן אנחנו יושבים“.

„כן. זה־זה“, אמר גדי ונאנח. „מזור לשבת כאן. אני כמעט בטוח שהם רואים אותנו“.

„אולי ראו אבל לא שמו לב. הם פשוט שקועים בעבודתם“.

אחר־כך שתקנו. השמש התחילה לנוע מערבה והזכירה לי שבחושך נצטרך גם אנו

ללכת לשם. הצעקות נדמו אחת לאחת והפלהים עלו במדרון לכפרם, לעבוד בחצרות או בחלקות הגבוהות.

עדיין חסרו כשלוש שעות עד לחשכה המלאה והנה החל עדר עזים לעלות למדרון שלנו. לא דיברנו. לאטנו נעלנו את הבעליים וארזנו את התרמילים. המדרון היה נמוך ומכוסה שיחים טובים למרעה והעדר התקרב לאט, מלחך את העשבים ומשלח באוויר את קול פעמוניו. טענתי את תרמילי־הגב ועליו לבשתי את מעיל־הרוח. כשהגיע הרועה קמנו ועמדנו זקופים. רובה־ציד מיושן היה לו על כתפו ובידו היה נפוט. לנו לא היה נשק, אף לא סכינים. מאחרי הרועה הלך העדר כולו ונבחו כלבים. מלמטה המה הוואדי עובדים החוזרים לכפר. מלמעלה, מן הפינה המערבית של השמיים, שלח חצי־כדור לוהט את קרניו האחרונות והאיר את הכל. הפכנו גב לרועה וירדנו למטה לוואדי.

מכל העברים ירדו רועים ועדרים לוואדי. טיפסנו במדרון הנגדי שנראה סבוך ותלול מדי למרעה, אבל מצאנוהו נדוש כולו בשבילי עזים ומרופד גללים. התקדמנו בו לאט והבטנו ברועים שהלכו בוואדי. מהם שהיו יחפים או ערומים־למחצה אבל כולם כיסו את ראשם בכפיות ואחזו ברובי־ציד. הם היו כחושים, שזופים וקשוחים. אחד מהם כיון אלינו את רובהו וירה. כלב שהיה לידו הביא לו את הציפור שהרג. "הם ערים מאד", אמרתי לגדי, "עליהם אני באמת מתפלא. היו צריכים להשגיח בנו מזמן".

הרועים האחרים התאספו מסביב לרועה שירה, טפחו על כתפיו וגבו וצחקו. "עכשיו", אמר גדי, "כשהם שקועים בו ובצפור שהרג, לא ישגיחו".

*

כשהחשיך היינו קרובים לגבולנו.

"הרועה שעלה עלינו חסך שלוש שעות", אמר גדי.

"אספיק להיות בבית לפני שאחזור ליחידה", אמרתי אני. "אגב, מה הרגשת כשהרועה עלה עלינו?"

"כלום".

"וכשהשני כיון אלינו את הרובה?"

"גם־כן כלום".

"אם נספר ליסוי או למישהו אחר, יחשוב שפחדנו פחד־מוות. אם היו מספרים לי, הייתי חושב שאפחד, אבל במקום זה נראה כל־כך פשוט ולא מפחיד בכלל. פחדתי רק שתיפצע ולא יהיה לי כוח לסחוב אותך לגבול".

גדי שקל למעלה משמונים ק"ג. במאמץ רב הייתי יכול לסחוב אותו ק"מ או שניים. אבל אף לא מטר אחד יותר. עכשיו חייך. "להיפצע יותר גרוע מאשר למות. אתה חי אז בחצי או בפחות מעצמך. אתה בלתי־שלם והיך בלתי־שלמים. מוטב לא־ כלום ממהו בלתי־שלם".

הערב היה בראשיתו והירח עדיין לא עלה. החשכה היתה סמיכה וסוככת והארץ פשטה מתחתינו סתמית וחסרת־משמעות.

במרחק, כתלויים באוויר, שלחו היישובים שלנו את אורותיהם. ידעתי שהם נמצאים על קווי הרכס ושמתחת להם מעורמות הרבה טונות של אדמה סלעית, אבל לא יכולתי להשתחרר מן ההרגשה שהם תלויים סתם באוויר. פסענו אליהם זהירים. גדי לחש: "זה הקטע המסוכן ביותר. שומרים אצלם וגם אצלנו".

לגבול הגענו בפתאום. לפנינו נפער בקע עמוק וצר של ואדי. "זהו נחל התנור", אמר גדי. "וגם קור'הגבול".

הלכנו בצדו עד למפל. שם ירדנו ולקחנו את הנשק שהחבאנו לפני צאתנו. "אני הולך לטייל", אמר אז גדי, "ואינני רוצה להרוג אף אחד, גם לא מתוך הגנה עצמית".

הלכנו לכביש ועמדנו בצדו.

"איזו מכונה תעבור כאן עכשיו?" קבע גדי בשאלה. "בוא נגש לאיזה קיבוץ ונבקש ללון".

אני שתקתי. הייתי עייף ורציתי להיות בבית, או לפחות בחדרי שביחידה. "מה אתה שותק?" התרגז גדי. "בוא נזוו".

"נחכה רבע שעה", אמרתי. "אם לא תעבור מכונה, אגש אתך לכל מקום שתרצה". אחרי חמש דקות נעצר טנדר. "לעמק?" שאל גדי. "כן", ענה הנהג. עלינו ושכבנו על הרצפה. לא הרגשתי מתי נרדמתי אבל כשנרדמתי חשתי אי־שקט. לא חלמתי חלומות מבהילים אבל משהו הפריע לי לישון בשקט. התישבותי והסתכלתי החוצה. הארץ ססה משני צדי הכביש. פה ושם היה שלט ועליו שם. חשבתני על המקומות שמאחרי השמות. על האנשים שגרים בהם. על הנשים והילדים. על בתי המשפחה. חשבתי על החיים שמאחרי הקליפות החיצוניות. לא יכולתי להגיע לשום סיכום ברור. "פעם" אמרתי לעצמי, "אחשוב על כל זה עד הסוף".

כשהגיע הטנדר למקומנו דפקתי לנהג שיעצור והנחתי יד על גדי. "קום", אמרתי לו. "הגענו".

הוא פיהק וקפץ מהמכונה. אמרנו "תודה" לנהג ופסענו בשביל המוליך לבתינו.

"מהר כל־כך", אמר גדי. "איזה מזל. בחלום לא הייתי תופס טרמפ טוב יותר".

כשעמדנו ליד ביתו ואמרנו זה לזה, "לילה טוב", הוסיף: "חכה רגע. קצת מצתיק לומר שהיה מזל עם הטרמפ. היה מזל כל הטיול".

"כן", הסכמתי. "ולילה טוב".

הלכתי לביתי. בחצר גדל עץ־אשכוליה ענקי שענפיו הגיעו לקרקע והצטרפו כמו למעגל סגור. היה זה מקדשה הקטן של אחותי. עכשיו בקע משם אור. הצצתי פנימה וראיתי קוראת לאור פנס־נפט.

"השתגעתי?" אמרתי לה, בלי "שלום". "כל־כך מאוחר?"

היא הרימה ראשה. "באת?" צעקה בשמחה. "תרים אותי".

הרימותי אותה גבוה־גבוה מעל ראשי והוצאתיה ממקדשה הקטן.

"לכי לישון", אמרתי לה.

"אז תספר לי סיפור", ביקשה. "כולם כבר ישנים מזמן", הוסיפה.

„איזה סיפור?“ ניסיתי להתחמק. „על מה את רוצה לשמוע?“
 „לא חשוב“, אמרה לי, „על מה שאתה רוצה.“
 היא התישבה בכורסה שבחדר המואר ונראתה קטנה משהיתה באמת.
 „אבל ילדונת“, קמתי והנחתי יד מלטפת על ראשה, „אינני יודע מה לספר.“
 „אתה כן יודע“, התעקשה. „המון סיפורים.“
 על מה אני יכול לספר לה, חשבתי. על אהבה, או גבורה, או על שתיהן ביחד?
 אולי על איזה מעשה קסמים. אבל לא. היא גדולה מדי בשביל זה. אולי אספר על
 החיים והמוות, אבל מה באמת אני יכול לספר עליהם? ואיך אני יכול לספר?
 הרימותיה מן הכורסה, כשהיתה קטנה הייתי עושה זאת בקלות אבל עכשיו די
 בקושי. הלכתי אתה לחדרה. „עזוב“, מחתה. הנחתיה במיטתה ואמרתי: „עכשיו
 אספר לך סיפור קטן.“
 היא נרגעה מיד. „איזה? איך קוראים לו?“
 „אין לו שם“, אמרתי. „זה סיפור על מישהו. המישהו הזה נולד פעם — — —“
 „הוא מת?“ הפסיקה אותי.
 „לא. אבל הוא ימות.“
 „למה?“ מעיניה הפחולות פרצו מעיינות של תום ותמיהה.
 „משום שכל מי שנולד פעם, ימות“, הסברתי לה. „כמו הפרחים בגן שמתים אחרי
 שהם פורחים וכמו הפרפרים — — —“
 „או מה היה למישהו הזה?“ הפסיקה אותי שוב.
 „לא היה לו שום דבר מיוחד. היה קם בבוקר והולך לישון — — —“
 „היתה לו חברה?“ היא חתרה לדברים המעניינים, המגרים.
 „לא“, אמרתי. „לא היתה לו חברה.“
 אחותי עצמה את עיניה בהבנה, ואני המשכתי. „כשהיה קם בבוקר היה רואה את
 השמש זורחת ובערב היה רואה אותה שוקעת. ראית היום את הזריחה?“
 „לא“, השיבה בחוסר־סבלנות.
 „מדוע?“ שאלתי.
 „ככה“, אמרה לי. „אבל אל תשאל אותי שאלות כשאתה מספר. תספר לי סיפור
 אמיתי. אתה יודע איך“, קבעה כמחניפה.
 „אני דווקא לא יודע“, חייכתי אליה. „את רוצה שאמשיך? זה לא מעניין.“
 „כן, כן“, אמרה בהתעוררות, „אבל בלי שאלות.“
 „בקיץ“, הוספתי לספר לה, „הוא לבש רק מכנסיים קצרות, וכשהיה לו פנאי הוא
 רחץ בים. בחורף, כשהיה קר, לבש בגדים חמים, קרא ספרים כמו שאת קוראת,
 ושמע מוזיקה.“ לא ידעתי איך להמשיך ושאלתי: „מוזיקה את שומעת?“
 היא פשטה אלי יד מאשימה. „בלי שאלות...“
 „כן, כן“, נחפזתי להסכים. „שכחתי לספר לך. הוא עבד בשדות. היו לו הרבה
 שדות.“
 „מאיפה היו לו?“ שאלה.

„אינני יודע“, אמרתי לה, ושתקתי.

„אז מה רצית לספר עליו?“ שאלה שוב.

„שום דבר“, השיבותני. לעיניה פלשה האכזבה ואני מיהרתי להוסיף: „אמרתי לך שזה לא מעניין ושאין לי מה לספר“. רציתי שתירדם רגועה והוספתי: „אולי פעם אחרת. לילה טוב“.

„לילה טוב“, אמרה לי, „ותחשוב על סיפור“.

התקלחתי ונכנסתי למיטתי. סיפור, חשבתי. סיפורים. איזה סיפורים יכולים להיות בחיים? איזה סיפורים אמיתיים? הרי הכל פשוט ומובן כל-כך ובלתי-סיפורי. אדם נולד ואחרי איזה זמן הוא מת. קורים לו דברים והוא שוכח אותם. את כולם, כשרק עובר זמן מספיק. הוא עובד, ואם הוא באמת אדם, אז הוא נהנה מן השמש ביום ומן הירח בלילה ומן האוויר ומן האדמה. מחר צריך לקום מוקדם, זכרתי, ולהגיע ליחידה. אולי אחשוב על סיפור. על סיפור פשוט בשביל אחותי הקטנה.